

Dues obres i una sola mirada

Divergències i convergències en l'obra literària de Prudenci i Aurora Bertrana

Prudenci Bertrana i Aurora Bertrana són dos grans noms de la literatura catalana contemporània. El 2017 va ser declarat Any Bertrana per la Generalitat de Catalunya (amb motiu del 150 aniversari del naixement del pare i del 125 del de la filla), la qual cosa va impulsar nombroses activitats per aprofundir en l'obra de tots dos escriptors. Amb aquest any tan fructífer a l'esquena, ens proposem explorar la vinculació intel·lectual que hi ha entre les respectives obres d'aquests autors.

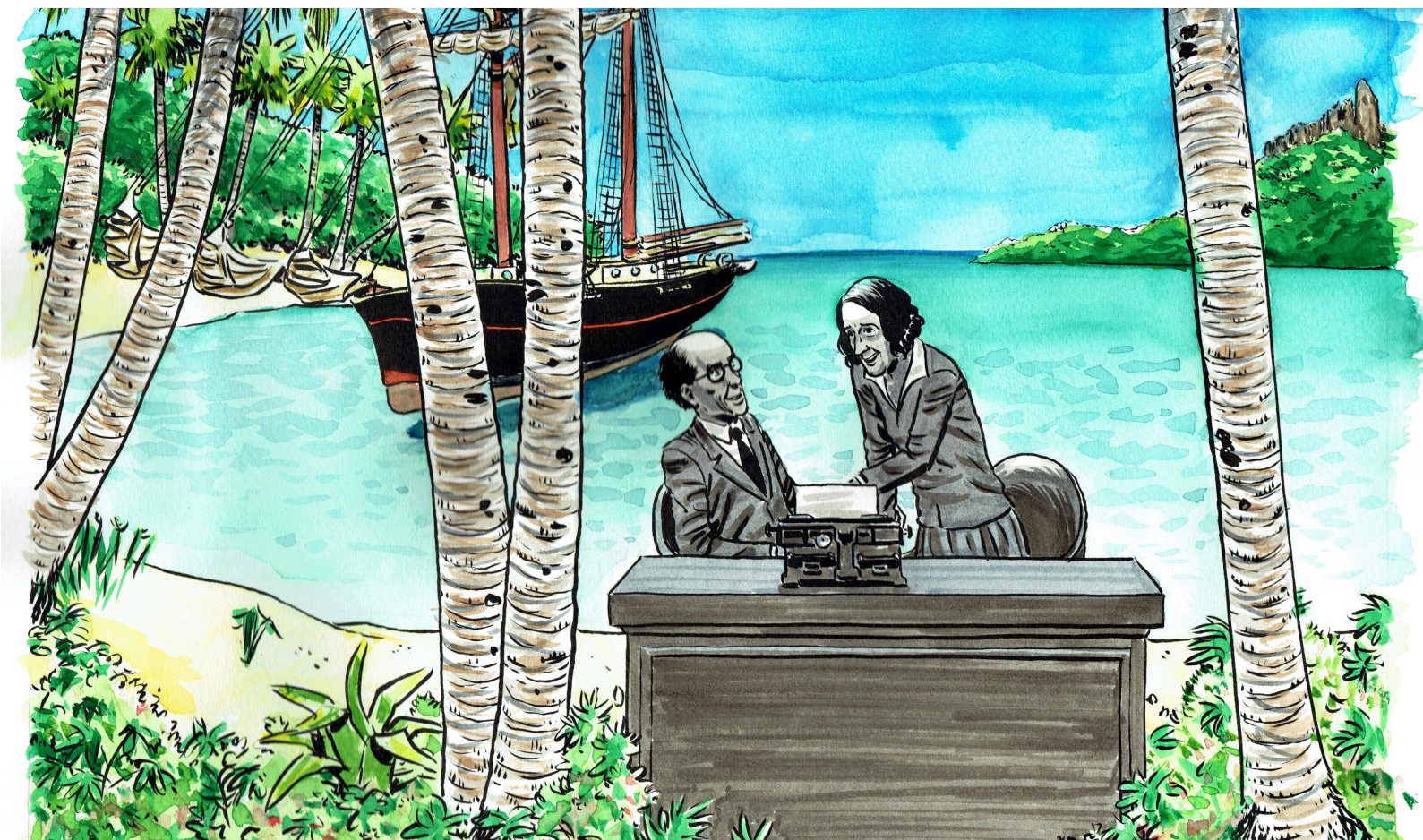
Text > **GLÒRIA GRANELL**, llicenciada en filologia catalana i autora de diversos estudis sobre Prudenci Bertrana

A la trilogia autobiogràfica novel·lada *Entre la terra i els núvols*, que Prudenci Bertrana escriu al final de la seva vida, Aurora és representada

pel personatge de Carme, filla gran del protagonista, una noia amb ganes de volar i bones aptituds musicals. Per la seva banda, Aurora, a les seves memòries, evoca moltíssim la figura

del pare, sobretot en els capítols dedicats a la infantesa: parla a bastament de la seva vocació artística, de la literatura, dels amics, de l'ambient intel·lectual que l'envolta.

>> Prudenci i Aurora Bertrana van escriure a quatre mans *L'illa perduda*, una novel·la plena d'aventura i romanticisme ambientada als mars del sud.
(Autoria: IVÁN GARCÍA)



En el terreny personal, els uneixen moltes coses. Com escriu Neus Real, «s'estimaven amb deliri i tenien molts trets en comú. Els unien el gust per les caminades i el futbol, la tendència a somiar i les dualitats —ell, com ella, podia passar fàcilment de l'afabilitat a la sorruderia, de la calma pacífica a l'agressivitat física—. També s'assemblaven en l'esquerperia que gastaven davant de certes situacions, la naturalesa indòmita (per bé que en sentits diversos), l'honradesa, la sinceritat i la fascinació pel paisatge» (Neus Real, *Aurora Bertrana i Salazar*, Girona, Ajuntament de Girona, 2018, p. 53-54). Podem afegir-hi la compartida necessitat d'aïllament i una volguda indiferència cap a l'entorn intel·lectual «oficial».

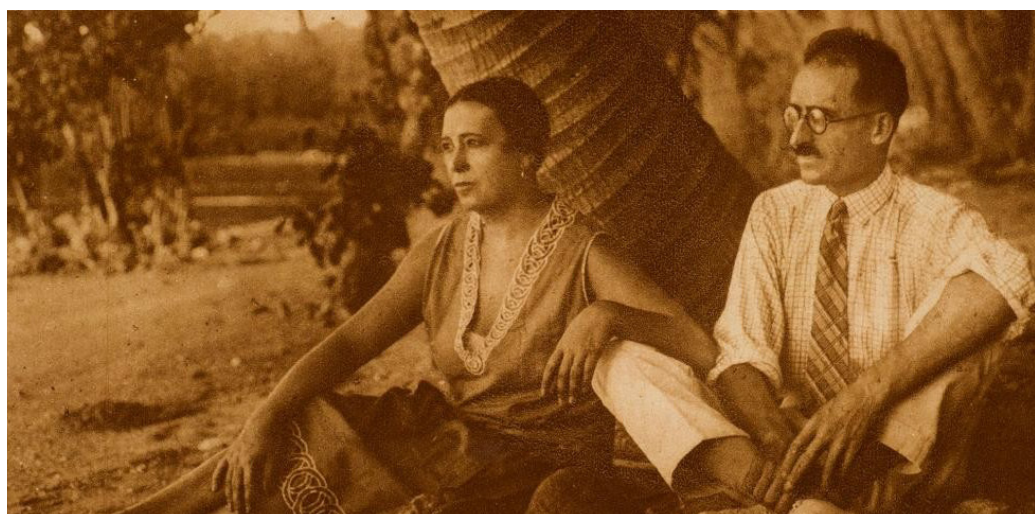
Si ens basem en el dibuix que un i altra ens han fet arribar de si mateixos al llarg de la seva obra, els caràcters divergeixen també en aspectes importants. Aurora es presenta com una persona valenta, atrevida, decidida, amb un caràcter fort i positiu. Fa gala del seu tarannà obert, aventurer i imprudent. Somia sense recança i s'esforça per complir els objectius que es proposa: «Els somnis, els solia pagar a bon preu i mai no em desavesava de lliurar-m'hi i mai no em penedia d'haver-m'hi lliurat» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, Girona, Diputació de Girona, 2013, p. 387). Una actitud vital que contrasta amb el caràcter pessimista i prudent que evoca el pare de si mateix, escriptor dolgut per les dificultats que comporta convertir en professió una vocació artística. Tant Prudenci com Aurora creen intencionadament un personatge públic, construeixen una imatge d'ells mateixos que encara avui ens acompanya.

Literàriament, els estils són molt diferents: directe, viu i fresc el d'Aurora; més treballat i descriptiu el de Prudenci. Són fills d'èpoques socials i intel·lectuals diverses i per això també tenen eixos temàtics diferents. Tot i això, les seves pàgines tenen molts punts d'unió. Marta Vallverdú ha analitzat aquesta relació literària i conclou que de pare a filla no hi ha un mestratge literari clar, però sí educacional. Com intentarem explicar, aboquen una mateixa mirada cap a la realitat (Marta Vallverdú, «Aurora i Prudenci Bertrana, proximitat i llunyania», *Revista de Girona*, núm. 193,



>> Aurora Bertrana amb el trio femení de jazz (Chamonix, 1924-1925).

(Font: AURORA BERTRANA, *MEMÒRIES FINS AL 1935*, PÒRTIC, 1973.)



>> Aurora Bertrana amb el seu marit, Monsieur Choffat, a la Polinèsia (1926-1929).

(Font: BIBLIOTECA DE CATALUNYA. *IMATGES*, NÚM. 10, 13-8-1930.)

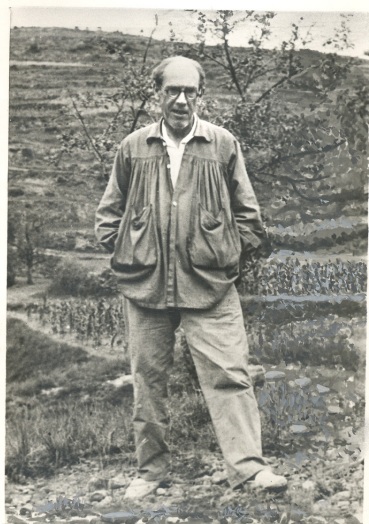
març-abril 1999, p. 78-81).

En la trajectòria literària d'Aurora Bertrana són molt importants la influència del pare i del seu entorn intel·lectual. De petita llegeix els llibres de la biblioteca de casa i s'amara de l'ambient literari que s'hi respira. Un ambient en el qual també té un paper destacat la mare, Neus Salazar. Aurora recorda així aquesta passió de la seva mare pels llibres: «La lectura l'absorbia. Amb un llibre a les mans podia evadir-se del seu món i viure unes hores en un altre, potser més lluminós, qui sap si més tèrbol, però també més divers, oposat al quotidià» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 19).

En un primer moment Prudenci Bertrana no veu amb bons ulls que la seva filla es dediqui a la literatura. Tot i el disgust d'aquest rebuig inicial, amb

el temps Aurora l'entén com un mecanisme de sobreprotecció paterna que és capaç d'analitzar amb gran lucidesa psicològica: «El pare, considerant-se infinitament malaurat de ser escriptor, com s'havia considerat infinitament malaurat de ser pintor, no volia que jo ho fos i s'imaginava ingènua-ment que fent de músic hom podia ser feliç, com si el mal vingués d'escriure o de pintar i no de la nostra incapacitat (la seva i la meua) d'adaptació al medi que ens voltava i a l'absència total d'esperit comercial, pràctic i oportunista» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 161).

Una vegada decideix fermament ser escriptora, però, el pare li dona tot el suport: és gràcies als seus contactes que publica «Impressions d'una estudianta» des de Suïssa, on estudia músi-



>> Prudenci Bertrana, a Sant Pere Pescador, envoltat de natura. És l'última imatge coneguda de l'escriptor. (Font: UNIVERSITAT DE GIRONA. FONS PRUDENCI I AURORA BERTRANA.)

ca, i és també gràcies a ell que publica a Catalunya des de Tahití. Ben aviat, però, es fa un nom com a escriptora per ella mateixa gràcies a la fascinació que provoca la seva literatura a casa nostra.

Llegint-la amb perspectiva podem afirmar que la literatura de Prudenci i Aurora Bertrana parteix d'uns punts en comú que, de manera esquemàtica, es poden resumir en els eixos següents: la relació que estableixen amb l'art, la natura com a paradís, el vincle entre viure i escriure i, finalment, *L'illa perduda*, la novel·la que escriuen junts el 1935.

El 1935 Prudenci i Aurora Bertrana escriuen junts el seu primer i últim llibre, *L'illa perduda*

La relació amb l'art

Als inicis de la seva carrera artística Prudenci Bertrana es dedica a la pintura i Aurora és violoncel·lista. Al final, tots dos esdevenen escriptors de vocació i de professió. La vocació artística inicial és fruit d'una determinada sensibilitat interior compartida, i amb el temps també esdevé un suport econòmic. Prudenci Bertrana és professor de

dibuix i pintura (tant a Girona com a Barcelona), la qual cosa li proporciona un sou estable per escriure. De la mateixa manera, els primers anys de viure a la capital Aurora ajuda la família tocant en un trio en un hotel de la Rambla, i durant la seva estada a la Polinèsia fa de professora de música per poder disposar d'ingressos propis. La música i la pintura en moltes ocasions els permeten dedicar-se a la seva vocació real, la literatura.

Més enllà de l'específica vessant artística de què parlem, tots dos tenen una especial capacitat d'observar, d'analitzar la realitat amb una mirada determinada, de deixar-se emocionar per aquesta realitat i de compartir aquesta experiència íntima: tocant, pintant o escrivint. Els discursos i escrits teòrics que fa Prudenci Bertrana en el marc del modernisme gironí els primers anys del segle XX teoritzen clarament sobre aquesta forma d'entendre l'art (vegeu «Prudenci Bertrana i la vida cultural gironina», a Glòria Granell, *Prudenci Bertrana, els primers passos de l'Artista*, Girona, Ajuntament de Girona, 2003, p. 59-91), molt en la línia dels discursos modernistes de Casellas, Rusiñol i companyia. En el cas d'Aurora, la fascinació per l'emoció artística no pren forma de manifest teòric, però es fa palesa en nombrosos escrits i cartes. En són un bon exemple les primeres que escriu al mestre Pau Casals, en què equipara la música a un miracle que cura l'esperit (Glòria Granell i Joaquim Rabaseda, «"Venerat mestre": Correspondència entre Aurora Bertrana i Pau Casals (1945-1953)», a *Aurora Bertrana, una dona del segle XX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2001, p. 89-121).

És amb la literatura, però, que tant l'un com l'altra aconsegueixen expressar magistralment els estats de la seva ànima, retratar la realitat que els envolta i descriure la seva època amb detall.

La natura com a paradís

La fascinació pel paisatge com a motor creatiu es troba en tots dos escriptors des del naixement de la seva vocació literària. El primer escrit de Prudenci Bertrana («Les orenetes», 1898) parteix de l'observació d'un aspecte de la natura, en aquest cas unes orenetes, des de l'ampit de la finestra del seu estudi de pintor. Uns anys més tard va teoritzar sobre aquesta relació entre art i

creació a la conferència «De les bel·leses de la natura i el meu goig» (1908). A partir d'aquest moment, i gràcies a l'empenta de Joan Maragall, la natura es converteix en l'eix central de la seva literatura.

Pel que fa a Aurora, l'admiració per la natura també té un paper cabdal a l'hora de tirar endavant la seva vocació literària. Pren la decisió de dedicar-se professionalment a escriure en un moment de màxima comunió amb l'entorn, durant la seva primera estada a Suïssa: «El seu silenci constituïa un element favorable a la plenitud de la meua comunió amb la muntanya. I d'aquesta comunió va néixer la ja irrevocable decisió d'esdevenir escriptora» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 268).

La natura és l'eix temàtic cabdal en l'obra de Prudenci i Aurora Bertrana. Tot i que es tracta de naturaleses diferents, en tots dos casos s'associen a l'harmonia i la pau. Per Prudenci, la natura idealitzada pren forma de bosc; en el cas d'Aurora són les platges verges de la Polinèsia. Es tracta de paradisos personals que en cada cas corresponen a un període de màxima felicitat vital. Per Prudenci el contacte amb la natura dels estius a la Selva s'associa a la llibertat i ingenuïtat de la infantesa. Aurora, per la seva banda, viu els anys més feliços de la seva vida a Tahití, en contacte amb la natura verge. En tots dos casos el *locus amoenus* esdevé sempre impuls creatiu.

Tot i el diferent tractament que fan de la llengua, ens trobem davant de dos mestres en el domini de la descripció paisatgística: utilitzen amb precisió els adjectius i excel·leixen en la representació cromàtica a través de la paraula. El coneixement de primera mà que tenen de la natura que descriuen, a més, els permet no només mostrar-la únicament com a espai idíl·lic, sinó també descriure'n la part més fosca. La crueltat del foc com a element incontrolable de la natura, en el cas de Prudenci (a *L'hereu*, per exemple), o el perill del mar en tempesta, en el d'Aurora (a *L'illa perduda*, entre altres obres), són escenes essencials de la seva literatura.

La natura dels Bertrana, a més, és una natura que porta implícits uns valors positius oposats als que associen a la vida a l'urbs. En tots dos casos el dualisme entre natura-essència-llibertat



>> Aurora Bertrana, en una de les seves darreres estades al Berguedà. (Font: ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ. JOSEP DEUSERAS I VILANOVA.)

i ciutat-hipocresia-individualisme és una constant que ressegueix pràcticament tota l'obra.

Viure i escriure

Si afirmem que Prudenci i Aurora Bertrana converteixen en art allò que els emociona és perquè escriuen a partir de l'experiència viscuda. En un cas, l'experiència vital va lligada al bosc, als herois del camp, a la Girona de *Josafat*. En l'altre, a la vida a Suïssa, a la Polinèsia, al Marroc o a l'Europa de l'exili. «El primer que s'ha de fer amb la vida és viure-la i després, si de cas, escriure-la amb coneixement de causa», diu Aurora a les seves memòries (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 189).

Els últims anys de la seva vida aquest vincle entre vida i literatura s'intensifica. Prudenci Bertrana des del 1935 fins a l'any de la seva mort, el 1941, es dedica a recordar i a escriure sobre allò que recorda per deixar un determinat testimoni de la seva petjada com a escriptor: el discurs com a president dels Jocs Florals de Girona del 1935, el discurs d'homenatge a Santiago Rusiñol (1936) o la redacció del pròleg de la seva primera novel·la, *Violeta* (inèdita en un calaix des del 1899 i que no va ser publicada fins al 2014), són alguns exemples de la recta final en la construcció del propi personatge públic que porta a terme al llarg de tota la seva trajectòria intel·lectual. Aurora els últims anys també viu en el record: «Aquests darrers anys no he viscut. És difícil d'explicar. Són anys sense cap aventura, anys somorts, anys grisos. Només he viscut en les meves obres literàries. Ara, per a mi, escriure és viure» (Mireia Xapel·li, «Aurora Bertrana: una escriptora, un premi»,

Presència, Girona, núm. 205, any V, 7 de juny de 1969, p. 10-11).

En tots dos casos aquesta etapa de record es plasma en la redacció d'unes memòries. Prudenci Bertrana escriu *Entre la terra i els núvols*, una trilogia autobiogràfica novel·lada amb un personatge de ficció com a protagonista, Innocenci Aspriu. Està formada per *L'hereu* (1931), *El vagabund* (1933) i *L'impenitent* (publicada pòstumament el 1948). Aurora escriu les memòries en dos volums, *Memòries fins al 1935* i *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya*. Aquests darrers llibres contenen les millors pàgines que han escrit un i altra i aconsegueixen l'objectiu de tancar la construcció de la seva pròpia imatge, forjada al llarg de molts anys.

L'illa perduda

El 1935 Prudenci i Aurora Bertrana escriuen el seu primer i últim llibre en col·laboració, *L'illa perduda*. Són anys de tristesa personal per la mort recent de Cèlia, la filla petita de Prudenci i germana d'Aurora, el 1931, després de la mort dels altres dos germans, Helena i Heribert. En l'àmbit professional, en canvi, es troben en un moment dolç: Prudenci Bertrana ha rebut el Premi Crexells (1931) i és un autor de culte. Aurora el 1929 ha tornat de la Polinèsia, on ha passat tres anys, i ha publicat amb èxit *Paradisos oceànics*. Fa conferències, articles i ja és molt llegida i admirada.

En aquest context escriuen junts una obra que Aurora fa temps que té en ment, que parteix de l'imaginari temàtic polinesi i que en molts aspectes traspua l'estil narratiu del pare. Si ens regim pel que diu Aurora a les memòries, l'escriuen literalment a quatre mans: «Després d'haver perdut tants anys, jo em lliurava finalment, en cos i ànima, a la literatura. El pare, sens dubte penedit de no haver-m'ho permès abans, em tornava a oferir la seva col·laboració per a escriure la projectada novel·la d'aventures. Ens hi vam posar. [...] El pare i jo escrivíem al mateix temps, ell els seus capítols, jo els meus, ell a Roger de Llúria, 4, jo a Diagonal, 313, Adesiara, ens llegíem el que havíem escrit i ho comentàvem i corregíem. Així vam escriure *L'illa perduda*» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 573).

L'illa perduda uneix pare i filla en un sol volum literari. Hi trobem la mirada lleugerament ingènua i entusiasmada que comparteixen. Hi trobem la passió pel paisatge i la paraula sorgida de l'emoció, de l'experiència viscuda. Simbòlicament representa també el relleu entre una generació d'escriptors i una altra, entre la literatura de Prudenci i la d'Aurora, entre el pare i la filla. Dos escriptors units per la vida, que construeixen una obra literària sòlida i diferenciada, però amb una mateixa mirada: la de l'emoció veritable davant la realitat.

El dualisme entre natura-essència-llibertat i ciutat-hipocresia-individualisme ressegueix pràcticament tota la seva obra